

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ.

Министерство образования Республики Тыва.

Управление образования администрации Улуг-Хемского кожууна.

МБОУ СОШ с. Чааты им.К.О.Шакаржыка.

Рассмотрено

Согласовано

Утверждено

Педагогический Совет

Зам.дир.по УВР

Директор школы

Рук. МС

Аонга Донгак Ч.К./

Биче-оол С.Д./

Д /Дажы-Даваа А.О/

от 29.08.24.

Приказ № 17-00

Протокол №1

от 29.08.24.

От 28.08.24

**Адаптивная рабочая программа
учебного предмета «Тувинский язык»
(F71.17 умственная остальность)
для обучающейся 8 класса**

Монгуш Дарины.

Учитель родного языка Бады К.Х.

**Календарно-тематическое планирование.
Тувинский язык. 8 класс.**

Автор и название программы: А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандии «Государственный стандарт, учебные программы по тувинскому языку и развитию связной речи для 5-11 классов », Кызыл, 2008 .

Учебник (автор,изд-во, год изд.) М.Д.Биче-оол, К.А.Бичелдей, Н.Д.Сувандии. 5 класс. Тываның ном үндүрер чери. Кызыл, 2010.

Количество часов в неделю по учебному плану __ 1 ч.
Уровень изучения предмета _____ **Базовый** _____

№	Программа езугаар өөредир материалдарнын Темалары	Хуусаазы
1	Тыва бижикти чогаатканы	
2	Сөс каттыжышкыны болгаш домак. Сөс каттыжышкынында болгаш домакта сөстөрнүң холбаазы	
3	Ийи болгаш чаңгыс чугула кежигүннүг домактарның хевирлери	
4	Домактын кежигуннери	
5	Домактын чугула кежигуннери	
6	Домактын ийиги черге кежигуннери	
7	Немелде	
8	ЧСК Чогаадыг «Мээн ынак башкым»	
9	Тодарадылга	
10	Делгеренгей бодуун домак	
11	Делгеренгей эвес бодуун домак	
12	Чаңгыс аймак кежигуннерлиг домактар	
13	Эвилелдер-биле холбашкан чаңгыс аймак кежигуннерлиг домактар.	
14	Эвилелдер-биле холбашкан чаңгыс аймак кежигуннерлиг домактар.	
15	Хыналда ажыл .Тест.	
16	Частырыглар-биле ажыл	
17	Чаңгыс аймак кежигуннерге түңнекчи сөстөр.	
18	Адалгалыг домактар.	

19	Бөдүүн болгаш нарын домактар.	
20	Дорт чугаа.	
21	Диалог дугайында билиг.	
22	Чогаадыг «Хлеб дугайында чүнү билир сен?»	
23	Частырыглар-биле ажыл	
24	Чугаа үннери. Ажык болгаш ажык эвес үннер.	
25	Кыска болгаш узун ажык үннер. Өк-биле адаар ажык үннер болгаш оларны шын бижири.	
26	Кадыг болгаш чымчак ажык үннер.	
27	Күштүг, кошкак болгаш эң кошкак ажык эвес үннер	
28	Ажык эвес үннерниң үжүктөрүн шын бижириниң онзагайлары.	
29	Я,Е,Е,Ю деп үжүктөр болгаш оларны ажыглаары.	
30	Омонимнер.Синонимнер.Антонимнер	
31	Тускай болгаш дузалал чугаа кезектери	
32	Чуве ады	
33	Сан ады	
34	Демдек ады. Тести-биле ажыл	

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ.

Министерство образования Республики Тыва.

Управление образования администрации Улуг-Хемского кожууна.

МБОУ СОШ с. Чааты им. К. О. Шакаржыка.

Рассмотрено	Согласовано	Утверждено
Педагогический Совет	Зам. дир. по УВР	Директор школы
Рук. МС	_____/Донгак Ч.К/	_____/Биче-оол С.Д/
_____/Дажы-Даваа А.О/	от 29.08.24.	Приказ № ____
Протокол №1		от 29.08.24.
От 28.08.24		

**Адаптивная рабочая программа
учебного предмета «Тувинский язык»
(F71.17 умственная острота)
для обучающейся 8 класса
Монгуш Дарины.**

Учитель родного языка Бады К.Х.

Чодураа-2024 г

Тайылбыр бижик

Тыва дыл – тыва нацияның дылы болур. Ында тыва улустуң төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедишкени мөөңнеттинген. Ол дээрге тыва культураның – улустуң аас чогаалының, литератураның, театр уран чүүлүнүң болгаш уран чүүлдүң өске-даа янзыларының, парлалганың, эртемниң, ажил-херекти чорударының, өөредилгениң болгаш кижизидилгениң дылы апарган. Амгы үеде тыва дыл тыва улустуң амыдыралының, ажил-чорудулгазының бүгү-ле талаларында калбаа-биле ажыглаттынып турар.

Тыва школаларга азы класстарга, өске-даа өөредилге черлеринге төрөөн дылды өөредирини уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй-хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээдип алыры – өөреникчилерге өске эртемнерни чедишкенини билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерни калбартып, улуг салгалдың байлак дуржулгазын ажыглап билиринге чаңчыктырар.

Тыва дылды өөредириниң сорулгалары болгаш кылыр ажылдары:

- өөреникчилерге лексика, фонетика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология болгаш синтаксис), стилистика аймаандан тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерни практика кырынга ажыглап билириниң мергежилдерин болгаш чаңчылдарын хевирлээр;
- шын бижирииниң болгаш бижик демдектерин салырының быжыг чаңчылдарын бээр;
- теория талазы-биле алган билиглеринге даянып, программа негелдезинге дүүштүр боттарының бодалдарын аас болгаш бижимел-биле харылзаалыг илередириниң мергежилдери-биле чепсеглээр;
- өөреникчилерни литературлуг дылдың нормаларынга чаңчыктырар, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугаазының культуразын бедидер;
- өөреникчилерни ниитилел амыдыралынга дылдың ужур-дузазының, хөгжүлдезиниң дугайында база тыва дылдың өске дылдарның аразында туружунуң дугайында бөдүүн билиглер-биле таныштырар;
- оларның логиктиг боданыышкын болгаш чугаазын сайзырадыр;
- төрөөн дылынга камныг болгаш хандыкшылдыг болурунга кижизидер, дылдың байлаан шингээдип алырынга өөреникчилерниң сонuurгалын күштелдирер;
- өөреникчилерни патриотизмниң болгаш интернационализмниң ёзузунга кижизидер, оларның материалисчи үзел-бодалдарын хевирлээр;
- ном болгаш билиглерниң өске-даа үндезиннери-биле ажылдаарынга өөреникчилерни чаңчыктырар;
- өөреникчилерни боттары боданып өөрениринге чаңчыктырар;
- шын, медерелдиг, аянныг номчуурунун мергежилдерин сайзырадыр;
- төрөөн дыл кичээлдерин өөреникчилерниң мөзү-шынар, күш-ажыл болгаш эстетика талазы-биле кижизидилгезин боттандыраарынга бүрүнү-биле ажыглаар;
- өөреникчилерни харысалгалыг болурунга, өөредилгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун сагырынга кижизидер.

Тыва дыл эртемниң утказы болгаш тургузуу

Школага тыва дыл эртемни өөредириниң программасында лексика, фонетика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология болгаш синтаксис) дугайында билиглерни, шын бижирииниң болгаш бижик демдектерин салырының чаңчылдарын, аас болгаш бижимел чугааның чаңчылдарын, стилистика элементилерин, дыл дугайында чамдык билиглерни кириген.

Төрөөн дылдың школа курузунда теория талазы-биле билиглерни ниити дыл эртемниң база амгы үеде тыва дыл эртемниң чедишкенин барымдаалап тайылбырлаан.

Программаны колдуунда шуушкак принцип ёзугаар тургускан. Чамдык берге болгаш улуг темаларны, чижээ, лексика, сөс чогаадылгазын чаңгыс эвес, аңгы-аңгы класстарга чадаланчак кылдыр өөредири көрдүнгөн.

Программа материалын класстар аайы-биле хуваарда, система-концентрастыг принципти база барымдаалааны өөредилге материалын улуг блоктар кылдыр шиңгээдип алыр арганы бээр. Бүдүн системаның кезектерин мөөңнээрде, оларның аразында харылзааларын болгаш бот-боттарындан хамааржылгазын өөренип, удуртулга болдурган.

Чыл эгезинде дыл дугайында кириилде кичээлдер эрттирер теманы киирген. Ол кичээл кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээринге, төрөөн дылынга өөреникчилерниң сонuurгалын, аңаа чоргааралын күштелдиреринге ужур-дузалыг.

Программада өөредилге материалын быжыг шиңгээттирери-биле катаптаашкынче чугула кичээнгеи угландырган. Чылдың эгезинде болгаш төнчүзүнде ону чорударынга тускай шактар көрдүнгөн.

Программада класс бүрүзүнге шиңгээдип алыр кол-кол мергежилдерниң болгаш чаңчылдарны даңзызын база кирип каан. Программаның бөлүк азы тема бүрүзү ийи кезектен тургустунган. Бирги кезээнде теория талазы-биле билиглерни тодараткан, а ийиги кезээнде бөлүккө азы темага хамааржыр мергежилдерни болгаш чаңчылдарны айыткан. Мергежилдерни болгаш чаңчылдарны боттандыраарда, теориялыг кезээнден хоорулдура бербейн, чергелештир чорудар. Теориялыг материалды тайылбырлавышаан, практиктиг негелделерни база боттандыраар.

5-ки класска тыва дылды өөредир программа Өөредилге яамызының 1994 чылда үндүргөш, сүмелээни программазы 2004 чылда эде чаартынып кылдынган болгаш чаа күрүне стандарттарына дүүштүр Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң күрүне стандартының национал-девискээр кезээнге (2006), 2012-2013 өөредилге чылында КФӨС «шенелде» эксперименттиге кирген. Өөредилге яамызының 2012 чылдың сентябрь 7-де 984/д дужаал езугаар бадылааны 3-кү хевирниң өөредилге планына дүүштүр кылган, Бай-Хаак ортумак школазының өөредилге планына даянып тургаш тургускан.

Өөредилге программазын 102 шакка тургускан.

Амгы үеде тыва дыл Тыва Республиканың күрүне дылы болбушаан, тыва чоннуң төрөөн дылы бооп чоруур. Өөреникчилерни дылга өөредири- оларның долгандыр турар бойдука болгаш ниитилелге хамаарылгазын база үзел-бодалдарын хевирлээр. Оон аңгыда төрөөн дыл эртеми уругларның логиктиг боданышкынын, дыл-домаан сайзырадыр.

Өөредилге программазы болгаш өөредилге номнары өөреникчилерге теоретиктиг, практиктиг билиглерни дамчыдарының кол принциптери, методтары, аргалары-биле харылзаалыг. Тыва дыл кичээлдеринге хереглээр сөзүглелдер, өөредилге номнарында бердинген мергежилгелерниң сөзүглелдери чечен чогаалдардан алдынгылаан.

5-11 класстарга төрөөн дыл курузу 1-4 класстарга өөренип эрткен чүүлдерниң дорт уланчызы болур. Ынчангаш башкы өөреникчилерниң эге класстарга төрөөн дылга чүнү эрткенин, кандыг мергежилдер болгаш чаңчылдар чедип алганын эки билир ужурлуг.

Тыва дылды өөредириниң сорулгалары:

- хамааты мөзү-шынар болгаш төрөөн чуртунга ынак болурунга кижизидер, төрөөн дылынга ынак, төрөөн дылын, чүдүлге-сүзүглелин үнелээри деп медресе билиринге, чугаалажып билиринге болгаш төрөөн дылынга даянып тургаш, өске-даа эртемнерни чедишкенин билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерин калбартыр;

- угаан-бодалын болгаш дыл-домаан сайзырадыр, медреселдиг, литературлуг дылдың нормаларын ажыглап тургаш, хостуг чугаалажып, бодунуң бодалын шын чугаалап билиринге чаңчыктыраар;

- тыва дылдың билиглерин шиңгээдип алыр, номчаан болгаш дыңнаан чүүлүнүң кол бодалын илередип билир;

- уругларның сөс-домаан байыдар болгаш грамматиканың өске-даа хевирлерин чугаа-домаанга ажыглап шыдаар;

- шиңгээдип алган аргаларын болгаш билиглерин херек кырында амыдыралга ажыглаары.

Тыва дыл башкылаар ажилдың кол угланышкыны:

Өөреникчилерни медреселдиди-биле шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарыңга өөредиди;

Оларга төрөөн дыл болгаш чогаал талазы-биле эге билиглерни бээри;

Өөреникчилерни ном-биле ажилдаарыңга чаңчыктырар болгаш оларның дылга сонургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чүткүлдүүн хайныктырары;

Өөреникчилерни мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;

Өөренип таныыр чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлап билиринге чаңчыктырары.

Материал-техниктиг болгаш информация-техниктиг хандырылгазы

Уругларның шиңгээдикчи болгаш чогаадыкчы чоруун сайзырадырын шиитпирлээри-биле янзы-бүрү дидактиктиг, информациялыг материалдарны (энциклопедиялар, словарьлар, Интернет-ресурстар) дээш өске-даа материалдарны ажыглаарын сүмелээр.

Темалыг планнаашкын

5-ки класстың тыва дыл эртемин өөренигиниң түннелинде уругларның шиңгээдиң алган турар

№	Темалар болгаш эгелери	Үлеттинген шактар
1	Кириилде кичээл	
2	Лексика	
3	Фонетика, графика база орфография	
4	Сөс тургузуу	
5	Сөс чогаадылгазы	
6	Чүве ады	
7	Демдек ады	
8	Сан ады	
9	Синтаксис	
10	Харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы	
11	5-ки класстарга өөрениген чүүлдериниң катаптаашкыны	

ужурлуг билиглери:

- сөстөрни фонетика, тургузуг, морфология талазы-биле, ийи чугула кезигүңнүг домактарны синтаксис талазы-биле сайгарып билер;
- сөстөриң грамматиктиг утказын, тускай болгаш дузалал чугаа кезектерин ылгап билер;

- чүве аттарының, демдек, сан аттарының утказын, морфологтуг демдектерин, синтаксистиг ролюн тодарадып билир;
- укталган чүве аттарын, демдек, сан аттарын тургузуп, чугаага ажыглап билир;
- сөстерде 1-5 класстага өөрөнгөн шын бижилге дүрүмнери таваржып турар черлерни тып, тайылбырлап шыдаар;
- сөс эгезинге т-д, б-п, сөс иштинге дагыннаан ажык эвес үннерни шын бжиир;
- хуу чүве аттарының шын бижилгезин билир;
- адалгалыг домактар, чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактар, түңнекчи сөстерлиг чаңгыс аймак кежигүннүг домактар, нарын домактарда ынчалза-даа, а,харын, чүге дээрге, ынчангаш деп эвилелдерни билир ужурлуг;
- дорт чугаага бижик демдектерин шын салып билир